

מחודש

פרשת האזינו

פניני וחייושי אור החיים הק'

כל התורה שמוותיו של הקב"ה

**בִּי שֵׁם יְיָ אֱקָרָא** (לג, ג). **הכוונה** כי הדבר אשר אליו יכוין במאמריו הוא שם ה' על דרך אומרים ז"ל (זוהר ח"ג מט): כל התורה כולה שמוותיו של הקדוש ברוך הוא, ועליה הוא אומר (פס' צ) **יערוף כמטר לקחי** שהיא התורה שהיא שמו יתברך, ופירש **אקרא** מלשון יקר:

לימוד התורה לשמה ולא לכוונת היעודים

**בִּי שֵׁם יְיָ אֱקָרָא הָבו גִּדְל לְאַלְהֵינוּ:** (לג, ג). **עוד** רמז שהגם שתלה להם עסק התורה בטל ומטר, לא תהיה הכונה בלימוד על זה אלא לקרות בספר תורת ה'. והוא אומרו **בי** פירוש יהיה טעם, **שם ה' אקרא**, פירוש לקרות בתורתו שהיא שמו יתברך, כדי שיתן **גודל לאלהינו**, וזו תקרא תורה לשמה לגדל ולפאר שם כבודו. ואומרו **אקרא**, הוא מה שיעשה כל אחד מהם:

כל העוסק בתורה הוא ניצוץ ממש

**בִּי שֵׁם יְיָ אֱקָרָא** (לג, ג). **או** על דרך אומרים ז"ל (תיקו"ז תי' סט, קיב). שנפשות כל עוסקי תורה הם ניצוצי משה, ולא דור המדבר לבד אלא עד סוף כל הדורות, כל העוסק בתורה כרוך הוא במשה, ולזה כינה עסק התורה של ישראל אליו ואמר **אקרא**, והבן:

כשאין הולכים בדרך הטוב אין נקראים בני ה'

**שַׁחַת לוֹ לֹא בָנִיו מוֹמָם וְגו'** (לג, ה). **פירוש** כשמשחיתים דרכם גורמים רעה לעצמם, ומה רעה גורמים, **לא בניו**, פירוש שאינם נקראים בני אל חי, כאומרים ז"ל (ב"ב י). כשישראל הולכים בדרכו של מקום נקראים 'בנים' וכשאין הולכים וכו' נקראים 'עבדים', והוא אומרו **שחת לו** שלא יקראו בניו של הקדוש ב"ה:

העובר עבירה נכנס בו רוח רעה שנקרא 'מום'

**בָּנִיו מוֹמָם וְגו'** (לג, ה). **ופירוש** מום, על דרך אומרים ז"ל (סוטה ג). אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שהיא רוח רעה, והיא תקרא מום בסוד אומרו (לעיל טו כא) מום רע, והמשכת חלק זה הרע אינו אלא מצד מעשה האדם:

**הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרִי פִי:** (לג, א)

**האזינו השמים וגו'.** יש להעיר, ראשונה למה אמר **ואדברה** ולא אמר על זה הדרך 'האזינו השמים דברי'. ב' למה לא כלל אותם יחד ויאמר 'האזינו השמים והארץ', או 'שמעו שמים וארץ'. ג' למה לשמים אמר לשון האזנה, ולא רץ אמר לשון שמיעה. ד' למה לשמים אמר לשון כיווי **האזינו** לנוכח, ולא רץ אמר **ותשמע**, שהיה לו לומר 'ושמעני הארץ'. ה' למה לשמים אמר **ואדברה** דבור קשה, ולא רץ אמר **אמרי פי** אמירה רכה. ו' למה דקדק לומר **אמרי פי** ולא אמר 'אמרי':

הרחוקים מטים אזנם, והקרובים שומעים

... **הנה** הדרך שאנו מיישבים בו כל הדקדוקים הוא על זה הדרך, לפי שהשמים הם עליונים כפסגת הענין, לזה קרא להם משה שיטו אזנם, ואמר להם **האזינו** פירוש הטו אזנכם לשמוע דברי. ולא רץ אמר **ותשמע** פירוש מעצמה בלא הטיית אזן, כי לפניו היא עומדת ויכולה לשמוע חיתוך המאמר היוצא מפיו, והוא אומרו **אמרי פי** להיותה כל כך קרובה אלנו: ...

הנפש תסבול מרות אבל הגוף צריך אמירה רכה

**עוד** נתכוון שדיבר עם שני הרכבות שמהם בנוי האדם, אחד חלק הרוחני שיתחם בשם **השמים**, ואחד חלק הגופני שיתחם בשם **הארץ**, וכדרך שרמזו רבותינו ז"ל (פנהרין כא): **צפוסק** (תהלים נ ז) **יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מִעַל וְגו'** ויקרא אל השמים מעל – זו נשמה, ואל הארץ לדון עמו – זה הגוף. וכשדבר לרוחניות שצאדם קרא אליו ואמר **האזינו השמים**, פירוש חלקי השמים, שלהיותם טמונים בנסתר לזה קראם להאזין, ואמר כנגדו **דבור קשה**, כי הנפש תסבול מרות בעניני הבורא כי תכיר חיוכה. וכנגד הגוף שהוא בנגלה אמר **ותשמע הארץ**, פירוש חלקי הארץ, **אמרי פי**, כי הגוף להיות טבעו רחוק מהמושכלות לריך אמירה רכה לשמוע:

המון העם הולכים אחר דרכי הגדולים

**עוד** נתכוון לדבר עם הדברות הנמצאים בישראל, א' הם גדוליהם וראשיהם, ב' המה המון העם שאין להם שם בעם. וכינה לגדולים בשם **שמים** שהם במדרגה גדולה, והקדימם ודבר להם בצווי **האזינו השמים**. ואחר כך אמר **ותשמע הארץ**, פירוש מעצמם ישמעו ההמון הנמשלים לארץ, כשיראו גדוליהם הולכים בדרך נכון, וכאומרים ז"ל (זוהר ח"ג קלה). וזה לשונם: אי רישא דעמא אתתקן כולא אתתקן:

הצדיקים מהפכים החומר לצורה

**עוד** ירמז, אם יאזינו דברי תורה אז יהיו נקראים שמים, והוא אומרו **האזינו**, בזה אתם נחשבים שמים, על דרך אומרו (תהלים פב ו) **אֲנִי אֲמַרְתִּי יְיָ אֱלֹהִים אֲפָס.** וכמו שהארכנו בפרשת בראשית (א' א אופ' כ' ו ג) שעל ידי מעשה הצדיקים גם החומר מהפכים אותו ועושים אותו נורה, ועל ידי מעשה הרשעים מהפכים הצורה לחומר, וכבר אמרנו כי הצורה תתחם בשם שמים והחומר יתחם

בשם ארץ. ואומרו **ואדברה**, פירוש לא בשעת הטובה לבד תאזינו, אלא אפילו בשעה שידבר קשות בתוכחות על עון לריכין להאזין: **ואומרו ותשמע הארץ וגו'**, פירוש שאפילו אחר פרידת הנפש מהגוף ותשאר בחינת הארץ לבדה, אף על פי כן **תשמע הארץ אמרי פי**, פירוש על דרך אומרים בספר הזוהר (ז' כ' בראשית כז). וזה לשונם: **אֲרִינָה וְרִאֲרִינָה וְגו'** (שה"ש ג יא), עתידה בת קול לאתערא בכל ציונא וציונא צבתי קברים ואומרת לאינה וראינה, פוקו מתחות בלאותא לעפרא ואתערו משנתכון, צנות לאין (סס) כמא דאת אמר (מ"ב כג יז) מְהֵרָה הָאֵלֹהִים הָאֵל, ע"כ. הוא המאמר שמבטיח ה' לצדיקים, שישמע גופם אחר שיהיה בארץ, והוא אומרו **ותשמע הארץ אמרי פי**, וממולא דבר אתה למד, שמי שלא יאזין דבר ה', לא ישמע גופו השוכן בארץ את קול הכרוז ההוא, ולא יהיה עפרו ננער:

**יערף במטר לקחי תזל פטל אמרתי בשעירם עלי דשא וברביבים עלי עשב:** (זכ, ב)

לימוד התורה כשיעור הפרנסה, והשפעת הפרנסה רק אם יש תורה

**יערוף במטר לקחי.** פירוש על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ג מ"ז) **אם אין קמח אין תורה וכו'**, יכוין הכתוב במאמר זה, כי כמו שה' נותן מטר לזון ולפרנס כמו כן נריכין הם ללמוד תורה. וזה שיעור הכתוב [יערוף] יטוף כמו שאני מטיף **המטר** – לקחי, וכאלו אמר **יערוף לקחי כמטר**, שאין הקדוש ברוך הוא שואל מהאדם ללמוד תורה עד שמכין לו כלי פרנסה. וממולא דבר אתה למד, שאם לא יטוּפו מפיהם טיפי תורה אין חפץ ה' לתת מטר, והוא מה שפירשנו במאמר התנא **אם אין קמח אין תורה**, פירוש אם ראית שאין קמח דע שאין תורה. וטעם שכינה ללימוד תורה לשון זה **יערוף**, לדמות למעשה המטר שהוא מטיף:

אם אין תורה אין חיים, ומרומז ב' תורות

**עוד ירמוז**, כי כדרך שהמטר מניעתו תסובב מיתה להאדם, כמו כן מניעת התורה תערפנו, על דרך אומרנו (ישעי' א' יט-כ) **אִם תִּלְכְּדוּ וְגו'** וְשִׁמְעֶם טוֹב הָאֶרֶץ תִּאֲכֹל, וְאִם תִּמְאָלוּ וְגו' וּמִדִּיקָם חֶרֶב [תִּאֲכֹל] וְגו'.

**ובפסל** לומר במלות שונות לקחי, **אמרתי**, כנגד שני תורות – תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כנגד תורה שבכתב אמר לקחי, שה' נתנה מידו ליד משה כתובה בְּאֶזְבֵּעַ אֱלֹהִים (שמות לא יח), והגם שלא נתן אלא עשרת הדברות, בהם כלולים כל מה שכתוב בספר התורה כמאמרים ז"ל (במד' יג טו). וכנגד תורה שבעל פה אמר

אין שואלים מן האדם אלא כפי יכולתו והשגתו

**בשעירם וגו'.** יתבאר על דרך אומרם בצרייתא (מדרש משלי י), אמר רבי ישמעאל כשמעמידין את האדם בדיון, אם יש בידו מקרא שואלין ממנו למה לא שנה, ואם יש בידו משנה שואלין ממנו תלמוד, וכן על זה הדרך. הגה מעומק דברי הצרייתא מוכיחים הדברים שמי שיש בידו מקרא אין שואלין ממנו מעשה מרכבה, אלא מדרכה אחת כפי יכולתו יותר ממה שטרה, שעליו היה לטרוח גדר למעלה מזו. והוא אומרם **בשעירם וגו'**

להצדיק הדיון

**הצור תמים פעלו פי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:** (זכ, ד)

**הצור תמים פעלו.** פירוש לפי שקדם ואמר שעסק התורה יסובב טל ומטר, לזה העיר שאם האדם עסק בתורה ומזונותיו קשים ולחם אין, או שרואה אדם שאין עליו עול תורה ומואס בלומדיה ומוכח מקומו מודלין לו במדה גסה, אכול ושבע והותר כיעודים שנאמרו ללומדי תורה, ונהפוך הוא, לא מפני זה יבעט ותולד בו חס ושלוש מינות, אלא ילדיק הדיון עליו ויאמר ה' אמת ודינו דין אמת. והוא אומרם **הצור** פירוש לשון תוקף וחוזק, וזה יגיד אל יד ה' הרודה באדם, אף על פי כן תלדיק ותאמר **תמים פעלו**, זה כנגד מה שרואה את שדרכו למדוד בגסה של טובה ומדדו בדקה. וגמר אומרם **פי כל דרכיו משפט**, כלל בזה גם את שדרכו למדוד טובה בדקה ומדדו לו בגסה, **פי כל דרכיו**

**אמרתי**, שהם דברים שנמסרו במאמר פה אל פה (במדבר יב ח): **ובינה** לתורה שבכתב מטר ולתורה שבעל פה זל, לפי שהתורה שבכתב היא העיקר ויסוד כל דבר, ותורה שבעל פה הם תיקונים ודקדוקים שאינם מפורשים בה אלא נרמזים, והוא ענין שלקח הכתוב בדמיונה שדימה תורה שבכתב למטר – שהוא יסוד ועיקר הכל, ותורה שבעל פה לטל – שהוא תיקון והעמדה מה שעשה המטר, כמו שהיא תורה שבעל פה לתורה שבכתב:

אין לימוד תורה שבכתב אלא ביום

**עוד יראה על דרך אומרם** אנשי אמת (ריקאנטי פר' יתרו יט יג, מפד"א פמ"ו), כי מאות עסק תורה שבכתב אינה אלא ביום ולא כלילה, וכן אמרו בצרייתא (תנחומא תשא לו; מדרש תהלים יט ז) שמשה באותן ארבעים שנה יום שהיה אצל ה' היה מכיר בין היום ללילה, מהלימוד שהיה ה' מלמדו, כשהיה מלמדו משנה היה יודע שהוא לילה. ויש טעם בדבר שאין לימוד מקרא כלילה:

**ולזה** כינה תורה שבכתב **למטר**, שאינו תמיד, אלא בימות הגשמים אבל לא בימות החמה, ואף ולמד מה שאירע לרבא (תענית כד:) על שהטריח להוריד גשמים שלא צעתם, כמו כן המקרא הוא דוקא בזמנו המוגבל לו יום ולא לילה. ודימה תורה שבעל פה לזל, כמו שהטל לא מפסיק קיץ וחורף יומם ולילה, כמו כן תורה שבעל פה אין לה זמן שאינו זמנה. ואל תקשה שהטל יפריחונו השמש, כי אין המניעה מצד הטל:

**וברביבים וגו'**, פירוש כשיעור שימטיר ה' טיפין קטנים על הדשא שהוא קטן, **וברביבים** שהם טיפין גדולים ועצים **עלי עשב** שהוא גדול שיכול לסבול, כדמיון זה מאות התורה, כל אחד כפי כח שיכול להשיג. ויש בזה להקל ולהחמיר, להקל על מי שאינו יכול להשיג יותר, ולהחמיר על מי שיכול הרבה ששואלין ממנו הכל, ואפילו מעשה מרכבה: וועי"ע להלן לב יא מה שפירש הפסוק 'כשכר יעיר קינו' (מובא בפנינים כאן):

**משפט** כי לא הביא יסורין על הצדיק עד שנתחייב בהם, ולא הביא טובה על הרשעים אלא אם זכו לה כפי מעשיהם: **וגמר אומר אל אמונה וגו'**, ואמרו רבותינו ז"ל (ספרי, ומוצא בד"י כאן) **אל אמונה** לשלם לצדיקים לדקתם לעולם הבא, ואין עול לשלם לרשעים לדקתם בעולם הזה. והכונה במאמר זה על פי דבריהם שאמרו (מדרש תהלים ד, ועי' מסכת כד:) בפסוק (ח) **נִתְּתָה שְׁמִיחָה בְּלִבִּי מִעַתָּה דְּגָגָם וְתִירוֹשָׁם רִבָּה**, שאמר דוד כי מעת שראה שְׁלֹת הרשעים נשא קל וחומר בעצמו ומה לאלו שהם עובדי רצונו כך וכו' ולעושי רצונו על אחת כמה וכמה, והוא אומרם **אל אמונה**, פירוש ילדיק הצדיק אמונת שכתו בה' כשיראה מדת ואין עול, שהוא שכת הרשעים שבעולם הזה על מיעוט זכותם:

## פניני וחידושי אור החיים הק'

עקש לבד התורה תישורו, אבל עקש ופתלתול אין לו תקנה

**דור עקש ופתלתול וגו' (לג, ה).** שאם יהיה עקש לבד, דברי התורה תשים המעקשים למישור. ומי גרם לזה שנשחת, היותו **עקש ופתלתול** פירוש מתחזק בעקשותו. כאשר עינינו רואות בדורות הללו מיני אפיקורסות דרך עקש, וכשאדם מישר עקשותיהם הם מתחזקים בארחות עקשים קשים, וזה אובדן מולדת בית:

הנבל גם יכול להיות חכם

**עם נבל ולא חכם (לג, ו).** ואומרו **עם נבל ולא חכם**, ואין חכם הפכיות הנבל, לומר שהגם שיהיו עם נבל מטבעם אם היו חכמים לא היו נבלים עם ה', כי הנבל יכיר שחושך מיושר אך למחסור ולא יהיה נבל:

הקב"ה מעורר קודם בדברים חיצונים, ורק כפי היכולת

**כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ (לג, יא).** **רבותינו ז"ל** (ספרי) דרשו מה שדרשו בו, וחוז' מדבריהם יתבאר על דרך אומרו **ז"ל** (ויק"ד י ד) כי כשישראל עוברים רצונו אין בעל הדין נוגע בנפשות תחילה, אלא מתחיל להעירו בנגעי בתים, אחר כך בנגעי בגדים וכו'. והוא מאמר **כנשר יעיר קנו**, כמו כן ה' מעורר בניו:

**גם** מעוררם כפי היכולת שיוכלו עמוד בו, כאומרם **ז"ל** (נדר"י נה ב) שאין ה' מנסה האדם אלא בשיעור שיוכל לסבול:

ישראל הם תכשיט סביב כל הנבראים, או תכשיט להקב"ה

**וְתִשְׁכַּח אֵל מְחֻלָּה (לג, יח).** **תתפרש** לשון עדי, כדרך אומרו (הושע ב טו) ותעד נזמה וְחֻלִּיתָהּ. והכונה שעשאך מחול עדי על כל הנבראים, אפילו על המלאכים כאומרו (תהלים סו יב) הרכבת אנוש לראשינו. או על דרך אומרו (ישעי' מט ג) ישראל אשר בך אתפאר, שעשאך עדי לו יתברך:

אותה חמה הוא נקמה לרשעים ושכר לצדיקים

**לִי נָקָם וְשָׁלָם (לג, לה).** **יתבאר** על דרך אומרו **ז"ל** (ע"ז ג:) שלעתיד לבא יוציא ה' חמה מנרתיקה, הרשעים נידונים בה ולהטה אותם, והצדיקים מתרפאין בה. והוא אומרו **לִי נָקָם וְשָׁלָם**, פירוש **נקם** לרשעים, **ושלם** שכר טוב לצדיקים: ... ואומרו **וְחָשׂ עֲתֵדָת לְמֹו**, הם הנחמות העתידות, כשישתלמו עושי רשעה תיכף ימהר לקיים הבטחות העתידות לצדיקים:

גם מדת הרחמים מסכמת להנקם באויבי ישראל שהם אויבי ה'

**וְתִאָּחַז בְּמִשְׁפַּט יָדֵי אֲשִׁיב נָקָם לְצָרֵי וְלִמְשָׁנָי אֲשִׁלָּם: (לג, מא).** או ירצה שתסכים גם מדת הרחמים ותתחזק **במשפט**, להשיב נקם לצרי ה' שהם אויבי ישראל, שאינם שונאים אותנו אלא על דביקותנו בה', ואומר **וּלְמִשְׁנָאֵי** הם כת המעברת ישראל על דת:

אין הקב"ה לוקח נשמות הצדיקים אלא לרצונם

**וּמֵת בְּהָר (לג, נ).** **פירוש** התרצה למות, שאין הקדוש ברוך הוא לוקח נפשות חסידי אלא לרצונם:

הצדיקים בעולם העליון יוצאים לקבל פני הצדיק שנפטר

**וְהִאֲסַף אֶל עַמּוּהָ (לג, נ).** **על** דרך אומרו (כתובות קד.) שיוצאים הצדיקים להקביל פני צדיק, ולזה אמר ה' אליו שיאסף אל עמיו הבאים לקראתו:

**צדיק וישר הוא.** פירוש כי האדון ה' נכחות ברא העולם במשפט, לכתוב (משלי כט ז) **בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרְךְ**, ואמרו **ז"ל** (תנחומא שופטים א) **שְׁנַצַּע ה'** שיעמוד העולם על המשפט. אבל מנינו לו שלש עשרה מדות שכולם רחמים, ואם נצבע על המשפט מה מקום לרחמים. אכן הסדר הוא על זה הדרך, כי מתחילה כשיושב על המשפט הוא מעמיד המשפט על תלו, וכשצא להשתלם מתרלה ברחמים ומתפיים בתחנונים, והוא על דרך אומרו (תהלים קמה יז) **לֹדִיק יִי בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו**, פירוש כשהוא צא להדריך דבר הוא מדריכו על קו הדיו, אבל **במעשיו** פירוש **בשעת מעשה** כשצא אדם ומתחנן, אל רחום וחנן ירחמנו:

**והוא אומרו צדיק וישר הוא,** פירוש לדיק על קו הדיו, וכפירוש רש"י במה שאמרו בגמרא (ע"ז א.) **ודילמא נח טריפה הוא,** ומתרח' **תָּמִים** כתיב ביה (בראשית ו ט), ומקשו ודלמא **לֹדִיק** דרכיו **תָּמִים** במעשיו, ופירוש (רש"י) לדיק דרכיו על פי הדיו וכו'. וזה בתחלה, אבל אחר כך **וישר**, פירוש ישר לפני משורת הדיו, כאומרם **ז"ל** (ב"מ טז:) **בפירוש פסוק (לעיל ו יח) וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב:**

ב' בחינות בנשמות

**בְּהִנָּחַל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בֵּינֵי אָדָם יָצַב גְּבֻלָּת עַמּוּם לְמִסְפָּר בֵּינֵי יִשְׂרָאֵל: (לג, ח)**

**עוד** יכוין לומר, להיות שיש שתי בחינות בנשמות, יש שצאה מעולם עליון, ולזה יאמר חלק ה' פירוש חלק מה' ברוך הוא כביכול. ויש נפשות שצאות ממקום הנקרא נחלת שדי, ולזה יקרא **יעקב חבל נחלתו**. ודקדק לומר **חבל**, לרמוז ענין גדול אשר גילו יודעי חן, כי כל נפש החיוני שצאדם יש לה חוט אחד דבוק עם שורשה והוא יולא מהנחירים, ודבוק בשורשו למעלה ומסם יונקת הגפץ לחיות. ועל נפש הרשע אמר הכתוב (במדבר טו לא) **הַפֶּרֶת תִּפְרֹת וְהִנָּפֵס הָהוּא וגו'**, פירוש שאלוהי השורש הדבוק מהגפץ למקום שממנו חולצה וכריתנו ה' ושוב אין לה יניקה, וזו היא מיתה רחמנא לילאן. ובצדיקים נאמר (דברים ז ד) **וְאִתָּם הַדְּבָקִים בֵּינִי אֶלְהִיכֶם חַיִּים וגו'**, והוא אומרו **חבל נחלתו**, והבן:

אין הרוחני סובל הגשמי

**יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתַחוּ יִלָּל יִשְׁמֹן יִסְבְּבֵנָהוּ יִבְזֵנָהוּ יִצְרֵנָהוּ בְּאִישׁוֹן עֵינָיו: (לג, י)**

ואומרו **יבזננהו**, פירוש על ידי שנתן להם תורה שהיא מקור הבחינה, שבה יצרנהו **באישון עינו** על דרך אומרו (משלי ב יא) **תְּבִינָה תִּבְלָקָהּ**. ואומרו **באישון עינו** כמאמר הגביא (זכרי' ב יב) **כָּל הַנֶּגַע בָּכֶם פְּגַעַת עֵינֵי, והכוונה** בזה כדרך שאין העין סובלת נגיעת אצבע האדם בה, והטעם **ללד כי גוף האצבע עכור והעין זכה ואין הרוחני סובל הגשמי**, והוא סוד מאמר הרשב"י (וזהר ח"ב ריא:) שאמר ווי לה לנשמתא דסבלא אשא נוכראה, פירוש האש שבו נכנסת להענישה היא אש נכריה בערך אש הנשמה, ולזה תמלא שם (דף רי.) שפסח הצדיק **תמבול** באש הנקרא נהר

דינור, פירוש בעוד שלא נתרחק האש ולא נגסם, שבה לא ינטערו, והבן סודן של דברים:

נגיעת יד באישון עין. וזה היה אחר שהנחילם התורה, ולזה קדם לומר **יבונננהו** ואחר כך אמר **יצרנהו באישון עינו**, והוא טעם מלות לא תעשה והבן:

והוא אומרו כאן **באישון עינו**, כי הם וישראל שקבלו התורה רוחניים וכל חוץ מהם גשמי וכענין העין שהוא רוחני לגבי שאר האברים, ולזה ירעו וישחיתו בהם אפילו נגיעת העכור כמו שיריע

כשיש אחדות אפי' עובדי ע"ז אין נענשים

**וְיִבְדַּד יִנְחֲנוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נָכַר: (זב, יב)**

זה. ומאמר **אין עמו**, תתפרש על דרך שדרשו ז"ל (ר"ה ל; דר"ר לח יד) בפסוק (ויקרא' ל יח) **לֹא יֵאָמֵר לְךָ מִכָּל שֵׁשׁ לֵה, כְּמוֹ כֵּן בָּמָה לִפְנֵינוּ** אמר **אין עמו** מכלל שיש עמו, אלא שאין ה' מוסרו על זה: **עוד** יראה על זה הדרך, אימתי ה' **בדד ינחנו**, כשנגמר חלק הרע מישראל, והוא אומרו **ואין עמו אל נכר** שהוא חלק הרע הדבוק באלים האדם, והמשכיל יבין:

ה' **בדד ינחנו**. יתבאר על דרך אומרים ז"ל (דר"ר לח ו) בפסוק (הושע' ז יח) **חֲבוֹר עֲלֵפִים אֶפְרַיִם הִנֵּחַ לוֹ, כְּשִׂימְרָאֵל יֵשׁ בִּינֵיהֶם אַחֲדוּת** אפילו עובדים עבודה זרה הנח לו, פירוש על דרך (אסתר' ז יח) **וְהִנָּחָה לַמִּלְיוֹנוֹת עֶשֶׂה**. והוא אומרו ה' **בדד**, פירוש כשהעם דד לשון דל (שמות' ל לד, ועי' פירש"י שם), ה' **ינחנו**. ואומרו **ואין עמו אל נכר**, פירוש הגם שהם עובדי עבודה זרה, אין ה' מחשיב לו עון

כל דבר שבקדושה יש סט"א כנגדה

**כִּי מִגִּפְן סָדֹם וּמִשְׁדֹּמֹת עַמְּרָה עֲנִיבֵמוֹ עֲנִיבֵ רֹשׁ אֲשָׁפֶלֶת מְרֹרֶת לָמוֹ: (זב, יג)**

ממנה, לזה אמר **מגפן** ולא אמר 'כי גפן סדום גפנס'. ובאר מכל דומה הרע **סדום**, לפי שנתמללה סאתם כסדום: ואומרו **ומישדמות עמורה**, כי כמו שזענפי חילין הקדוש יש גדר למעלה מגדר, והעליון יתיחס אליו שם זכר להיותו משפיע, והתחתון יתיחס אליו שם נקבה להיותו נשפע, כמו כן המשיל אחיזות בשורשו הרע לשני גדרים, גדר הראשון יקרא **גפן**, וגדר שני נקרא **שדה**, והמשכיל יבין דווגמתם בקדושה ויאלרו עיניו:

**כי מגפן וגו'.** פירוש נותן טעם למכירתם ולהקודם לה **אמרתיו אפאיהם** (פס' טו). ואומרו **מגפן**, כבר הודעתי כי דבר שבקדושה יש כנגדו בסטרא אחרת כאומרו (קהלת' ז יד) **גַּם אֶת זֶה לְעֵמֶת זֶה עֶשֶׂה וְגו', וישראל נמשלו לגפן דכתיב (תהלים' פ טו) גִּפְן מִמְּזֵרִים תְּסִיֵּעַ (חולין' כג), וכנגדם כשהרשיעו אמר **מגפן סדום**, וגפן היא חילין הרע של אחיזת הרשעים כמו שגמר אומר **ענבימו ענבי ריש וגו'**, ולפי שאינם אלא אוחזים בה ואין כל ענפם**

הקב"ה יתנחם על צרות ישראל

**כִּי יִדִּין יְיָ עִמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד וְאָפֶם עֲצִיר וְעִזּוֹב: וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵינוּ צִוֵּר חָסִיד בּוֹ: (זב, יד-טו)**

אֶשְׁכּוֹל וגו' (מייב"ז א ט), והוא אומרו **כי אזלת יד**. וזוה **אפם עצור**, פירוש על דרך (ש"א' ט יח) **יַעֲלֶזר בְּעַמִּי, פִּירוּשׁ שְׁאִין כַּח לַמְדִּירִים** דלרכי ה' להדריכם, **ועזוב** פירוש ומלך זה נשאר העם עזוב: **ואמר ישראל אי אלהינו**, הגם שאין מעשיהם מהוגנים אף על פי כן יבא בטענה לפני האלהים הרמוז בתיבת **צור**, והוא **חסיד בן**, כי ישראל הגם שירשיעו ויעברו על חלק ממלות ה' אף על פי כן כל מחסיהם בה', ועליו סובלים דלות ושפלות, ונהרגים על קדושת שמו, ועומדים ומאפסם לצור גואלם, והוא אומרו **חסיד בן**:

**כי ידין ה' עמו וגו'.** אחר שגמר ענין מכעיסו אל עד סופם, חזר להבטיח לכללות ישראל שלא לעולם יריב אותם, **כי ידין ה' עמו**, פירוש יעמיד במשפט ועל כוסות התרעלה אשר עברו, ויראה כרות שעברו על הצדיקים, מהם הרגו, מהם שרפו, מהם הפשיטו, ובשביל הצדיקים אשר נלטעו יתנחם, והוא אומרו **ועל עבדיו יתנחם** פירוש בשבילם יתנחם **לומר די כרות הגלות**. ועוד כשיראה ה' שאין כח בישראל להכיל עצמן מהגלות, וכח אין בצדיקים ליסר בשבט מוסר למרגיזי אל, גם לא ישארו בישראל אנשים גדולים ונביאים חוזים בעלי רוח הקודש, ואין

ג' טעמים למיתת משה רבינו ע"ה

**וּמֵת בְּחֶרֶם אֲשֶׁר אֶתָּה עֹלָה שְׂמָה וְהָאֶסֶף אֶל עַמִּיד בְּאֶשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אֶחֱיוֹ בְּחֶרֶם הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל עַמִּיו: (זב, טז)**

עוד יתבאר על זה הדרך, כי בא לתת שלשה טעמים למיתת איש האלהים. וזה שיעור הכתוב, **ומות**, והטעם [הא'] **בהר**, פירוש על דרך אומרים ז"ל (סוטה' יד) **למה נקבר משה בהר נבו בשביל עון פעור**, כי בכל זמן שזקוק ראשו פעור ימלא כנגדו משה ונכנע, וכאומרו (לקמן' לד ו) **וַיִּקְבְּרֵהוּ אֱלֹהֵינוּ בְּגִי וּבְאֶרֶץ מוֹאָב מוֹלַבִּית פְּעוֹר**. טעם ב' **אשר אתה עולה שמה**, פירוש כדי שיוכל להשיג האושר שהשיג באמצעות מעשים טובים הנוראים, מה שאין יכול להשיג

בעורו משותף עם הגוף, שאינו יכול להשיג המעלה ההיא, והוא אומרו **אשר אתה עולה שמה** פירוש בעולם העליון. ג' **והאסף אל עמיד**, על דרך אומרים ז"ל (במד"ר יט יג) **בפסוק (לקמן' לג כא) וַיִּקָּא רִאשֵׁי עַם וְגו', שצאמצעות משה יזכו דור המדבר, והם מתיחסים אליו כאומרו (שמות' לג ז) דָּד כִּי שָׁחַת עֲמִידָה, והוא אומרו **והאסף אל** פירוש לסיבת עמידה, להביאם לעולם הבא. והגם שצאהרן מלינו שאמר כן גם כן (כאן) **ויאסף אל עמיו**, במקום שיש לדרוש דורשין:**